

A rákospalotai bíró emlékei a XIX. századból

---

*Bálint Sándorra emlékezem,
aki ismerte és szerette
a palotaiakat*

Rákospalota a Nagyalföldnek a Duna bal partján, Dunakeszitől északkeleti irányban fekvő, a gödöllői dombssággal, keleten és délen a Rákos patakkal határolt térsége. Lakottsága a Szilas-patak partjain feltárt, egymást váltó kultúrák tárgyi emlékei alapján négyezer éves. A területnek – amit szűkítsünk le a Rákos és a Szilas-patak közé – történelemformáló, életkörülményeket, foglalkozásokat kialakító hatása volt. A Dunának Káposztásmegyernél kiszakadó és Soroksárnál visszaömlő ágával határolt sziget elsőrendű legelőt adott az állattartáshoz. A Szilas-patak magasabban fekvő bal partján készített téli szállások teljesedtek állandó településsé.

A térszín kiválósága mellett két fontos adottságára is ügyelnünk kell: Pesttel való szomszédságára és a megyeri révré, a Duna fontos átkelőhelyére, ami állandó kapcsolatot jelentett Óbudával és Budával. Ha a Palotát övező középkori települések (Megyer, Szentmártonkáta, Regtelők) korai pusztulásának, illetve helységünk fennmaradásának okát keressük – talán nem tévedtünk –, ha az ország központjában lévő, e három várossal tartott viszonyára hivatkozunk. A Pesttel való kapcsolat mai napig is döntő a XV. kerületiek életében.

A palotaiak tősgyökeres magyarok. E kitünőségükhöz fűződik a föld, a termés, a jószág szeretete. A családfő téliidőben sokat olvasott fennhangon övéinek a bibliából és a zsoltárokból. A palotai református egyház a pesti és Pest környéki reformátusok erőssége volt.

Régi falubeliekhez hasonlóan most én is felolvasok, leírok néhány részletet *Tóth István* volt rákospalotai bíró 1904-ben készült életrajzából.

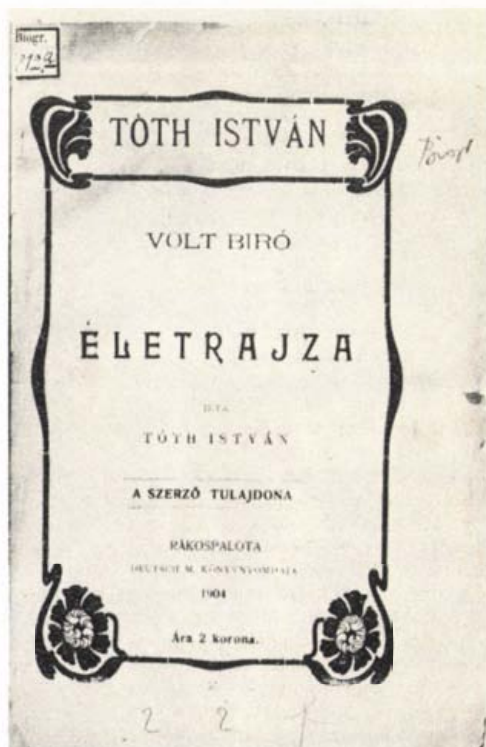
„... öregapám Biharos Tóth István volt Rákospalota község legutolsó rovásos bírója, ez időben még nagyon járta a kaloda és deres, ebből az időből maradhatott föl még a mai napig is a népek ajkán. *Midőn a csokonai rektor látogatásnál a barátját otthon nem találta. A kapufölibe írta föl, Csokonai vitéz Mihály, itt lakik a rektor tudós Ostyepka Pál, most kint jár a mezőn kukoriczát kapál, preczeptora a réten bíbicztójást keres tanítják a népet Kaloda és Deres.* (Kiemelés tőlem. V. G.)

... 1823 év márczius 5-én születtem, mely napon egy tehenünk és egy lovunk is megellett. Apámnak jól tudom, hogy igen kedves fia voltam a többi gyermekei között, emlékezem reá, hogy többször mondotta meglátszik rajtam, hogy márcziusban születtem, megtörtént velem, hogy 1829-ben téliidőben, nem lévén az udvaron kutunk, apám a jószágot az utcai közös vályús kúton itatta, én aki mindég szerettem apám közelében lenni, kimentem az utcára, melyre az itató vályúból a borjastehenünk fölemelte a fejét és bőgve felém szaladt (szarva közé kapott) de látván Isten a szükségét küldött mindjárt segítséget. Naszádi István átellenben lakó szomszédunk (református ember) a szőlőskertjéből jött egy vihogóval a kezében, a hátammögött termett és az bontotta kezeimközül a tehén szarvát, mire édesapám is odaérkezett, nyugodjanak békével! a lábam fején ejtett egy mély sebet a kormével, melynek most is meglátszik a helye, mert daczára a hideg télnek, mezítláb szaladtam ki a kuckóból az utcára az esemény után fájrt irgalmatlanul, az időben a tizedik faluban találkozott egy doktor, gyógyszerár is 12-egy vármegyében. Sivalkodásonban anyám hóvat borogatta a sebemet, apám az idő alatt farkasalmalevelet keresett orvosságnak, mondván nézd fiam ezzel gyógyítottuk meg a kicsikó lábát is, mikor megvágta a

lábát a csoroszlyába. Ne sírj mondta apám ismét, magyarnak nem illő dolog sírni, tarcsd magad katonásan, meggyógyulsz még bíró leszel. Erre anyám nagyot nézett apámra és sírva kifogásolta szándékát, mondván, az én gyerekeket lóorvossággal nem fogod gyógyítani, azt mondom, ha addig élek is, még lecsillapultak, addig az én fájdalmaim is enyhülni kezdett egy kissé.

(1837. Megjegyzés tőlem. V. G.) . . . ör. Simon Pál evangélikus rektor körül fogta az édesapámat, hogy a csiktarcsei jegyző és rektor egy személyben, szeretné a fiát magyarul tanulni cserébe adni Rákospalotára, apám kérdezte? volna-e kedved elmenni fiam, én szólnék, édesapám megyek ha úgy akarja, s ez aztán vége legyen a csereberélgetésnek, s így 3 nap alatt a csiktarcsei Király jegyző áthozta fiát Rákospalotára, engem pedig vitt Csiktarcára . . . Azután következett a karácsony, az ünnepekre jóelőre Király János fia is, (Károly) megjelent *Petőffy* (Kiemelés tőlem V. G.) Sándor még akkor (Petrovics) iskolatársával nem volt alkalmam velük megismerkedni, mert ők megérkezésük után a szalonszobába foglaltak helyet, tehát Király Károly, Petrovicssal Aszódon járt iskolába.

. . . Amint reggelizés után kijöttek az udvarra a vadászfegyvereket sorba állítva dévajkodtak, én is oda húzódtam, Petrovics valaki által megtudta kiléteemet, no fiúk gyerünk, nekem mondja Petrovics te meg öcsém ved föl ezt a szerdást, ha lövünk te is kapsz a farkából, végig néztem Petrovicsot a foszlányos kabátjában, mert nekem akkor éppen új bárány bélésű kabátom volt, ez kissé elbizakodottá tett, azt feleltem Petrovicsnak, hogy azzal a girhes tarisznyával nem is keverem be kabátomat, nagyon furcsán vélekedik rólam Petrovics úr, ha azt hiszi, hogy tarisznyahordozója legyek, akkor a mi harangozónk jobban ismer engem, elmentek a kis tarcsai szőlők felé, Király Károly, Petrovics Sándor és egy paraszt fiú . . . én már a jelen volt Gulyásbácsival (mint aki uradalmi erdőkerülő volt) beszéltem akinek dupla puskája egész vadász szerkezetével megvolt, ideigérte és ide is adta 8 töltéssel . . . alig félóráig szimatoló szemfüleskedés után Isten csodája képen jött lassan baktatva felém egy izmos erős nyúl, gondolám, hogy akármit akar velem ez az elbizakodott vakmerő szörnnyeteg nehogy elgázoljon, én tovább nem várok a közeledésére, rádurrantottam, természetesen egyet ugrott, hogy jobban essen neki a pihenés . . . akkor mondta *Petőffy*, hogy még ilyen derék nyulat nem minden bokorban találni, ilyen fiatal vadásztól nagyon szép, és dicséretes, nem hiába mondja a magyar, hogy csak lakva ismerhetjük egymást, szólék én, és ha velehálunk, aztán rágyújtott *Petőffy* a makrapipájára, bár a *Petőffy* nevet csak a nagyidők és a 48-as korszak aranyozták meg, akkor láttam őt meg egyszer és utoljára, akkor láttam, hogy *Petőffy* nem lőt túl a célon, mikor engemet a szerhordozással kínált meg, mikor a múzeum előtt beszédet tartott, onnan elvo-

nulva mentek a filingerbe, én és Rókey József együtt mentünk az árral, én levett kalappal üdvözölve kérdeztem, hogy mindha ismernék egymást rámnézett és kérdezte hogyan? mondtam Csiktarcsáról, ... reám nézett felém lépve megszorongatott és azt kérde a jogász barátaitól fiúk tudtok-e arról, hogy én rajtam valaki valamibe kifogott volna, mindannyian egyhangúlag azt kiáltották hogy nem a válamra tette tenyerét, s mondá ez a fiatal polgártárs kifogott rajtam a csiktarcsai vadászaton és annak az áldomását most isszuk meg.

Abban az időben (1870-es években. Megjegyzés tőlem. V. G.) ... többször is kirándult hozzám Budapestről Rákospalotára majd egy hétre, majd többre és kevesebbre *Táncsics Mihály*, a jó öreg 80 esztendő második gyermekkorával emesélte egész élete korát, sorát ... azután elgyengült és nem jöhetett ki, csak feleségét küldte egyszer-másszor hogy látogasson meg ... egyszer csak kaptam a gyászlevelet, dr. Polónyi Géza országgyűlési képviselével mentem a temetésére, nyugodjon békével, ki több kötet saját kiadású könyveivel ajándékozta meg, és gazdagította a helybeli kaszinó könyvtárát."

Vámbéri Gusztáv

Népdalok a Galga-vidéken

A Galga-vidék a nyugati palócság legdélibb területe: helységei Budapest közelében, attól mindössze 50–70 km-re található. Ez a tájék a néprajz iránt érdeklődők számára ma úgy ismert, mint a hagyományörzés egyik legfőbb területe – mégpedig nemcsak Pest megyében, hanem országos viszonylatban is.

Sok neves kutató gyűjtött a palócok között. Bartók Béla már a század elején több mint 100 dallamot jegyzett le Turán. Muharay Elemér neve is közismert erre, s többek között Járdányi Pál, Sólyom Károly, Bartók János, Balla Péter is gyűjtött innen anyagot. Borsai Ilonának is egyik fő kutatási területe volt a palócvidék népzeneje: bár ő többnyire Heves megyében gyűjtött, a Galga-vidékkel is foglalkozott, s aktívan támogatta és szorgalmazta mások itteni munkáját is.¹

A Galga-vidéken a hagyományörzés régóta közügy. Igaz, a játék, a dal, a tánc továbbélési formái megváltoztak: ma már általában nem úgy szállnak „apáról fiúra”, azaz inkább anyáról, nagyanyáról a gyerekekre, unokákra, mint régebben. Az ezeket kedvelő gyerekek, fiatalok általában egy-egy gyermekcsoport, népdalkör vagy táncegyüttes tagjaiként, pedagógus vagy népművelő segítségével, közvetítésével ismerkednek a hagyománnyal. A falu élete megváltozott, kevesebb az alkalom is a játékra, dalolásra, táncra: elmaradtak a vasárnap délutáni leányséták, a karikázók, megritkultak vagy teljesen meg is szűntek a táncalkalmak. Még leginkább a lakodalom maradt meg többé-kevésbé hagyományos formában, s máig a népdal, néptánc spontán továbbélésének legfőbb alkalmá.

A tudatos hagyományörzés azonban ezen a vidéken is tovább élte a helyi kultúra kincseit. Legtöbb talán a népdalokat őrző, bemutató és terjesztő pávakör, asszonykórus. A népdal eredetileg nem színpadra „készült”, nem arra, hogy néhányan énekeljék, sokan hallgassák. Ellenkezőleg, mindenki énekelt, kitalolták magukból örömeiket, bánatukat. A csoportok tagjai számára ma sem csupán szereplési lehetőséget nyújt az éneklés, hanem szórakozást is jelent, közösséggé is kovácsolja őket.

Ezen a vidéken ma legnagyobb részben új stílusú népdalokat énekelnek, mint a palócvidék más területein (Borsod, Heves, Nógrád megyében) is. Az északabbra ismert régi stílusú dalok egy részét itt meg sem találjuk: szinte teljesen kiszorultak a Galga-vidékről, „cserébe” viszont az új stílus páratlan virágzásnak indult. Az egész ország területén elterjedt daloknak szebbnél szebb változatait éneklük itt izes előadásban, s természetesen vannak kifejezetten erre a területre jellemző dalok is.

Sajnos az íráskép, a kotta csak a dallam, szöveg és a díszítések jelölésére alkalmas, az előadásmód finomságai ilyen módon nem közölhetők, csak hallás után sajátíthatók el. Így is érdemes azonban a legszebb dallamok közül bemutatni néhányat.

Nagy részük tánchoz való vagy ahhoz is énekelhető. A Galga-vidék egyik legkedveltebb dallama a következő, melyet hajdan vasárnap délutáni leányséták alkalmával vagy karikázóhoz énekeltek. Mindig egy-egy jó hangú lány kezdte a dalt, aztán bekapcsolódtak a többiek is; így fűjték egyiket a másik után, zenekíséret nélkül. (1. kottakép)

¹ *Borsai Ilona*: Két jellegzetes palócvidéki dallam. *Honismereti Híradó*, 1973. 1–2. sz. 90–93. old.